

OTARAK KAO POKRIVALO ZA GLAVU

Za pokrivanje glave žene su osim različitih pokrivala kvadratnog obika koristile i pokrivala čija duljina nekoliko puta premašuje širinu. Stariji i noviji podaci iz nekih krajeva Hrvatske napose oni koji se odnose na jadransku zonu, govore o starini takvog oblika pokrivala. U etnološkoj literaturi poznati su pod nazivima *rub i pokrivača*⁽¹⁾.

U ovom prilogu istraživanje takvog izduženog pokrivala ograničeno je na područje Slavonije. U Slavoniji oglavlje kao tema nije bilo predmet cjelovitog istraživanja. Opisi oglavlja i pojedinih njegovih dijelova za manja područja ili sela u Slavoniji nalaze se u raznim monografskim djelima koja su uglavnom posvećena tradicijskom odijevanju u cjelini. Takvi opisi u kratkim crtama obuhvaćaju opise odjeće, obuće, nakita i oglavlja⁽²⁾. Opisi pokrivala za glavu u obliku pačetvorine, tj. dugoljastog oblika u obliku ručnika, u Slavoniji su rijetki i kratki pa time i nepotpuni. Podatke o takvim pokrivalima za glavu donose tek stariji autori Mijat Stojanović (1881) i Josip Lovrečić (1897), a nošenje otarka na glavi spomenuo je i Marijan Markovac (1940). Nešto se više ovom vrstom pokrivala bavio Milko Cepelić (1920). Podaci koje donose ovi autori odnose se na područje Slavonske Posavine, okolice Vinkovaca i Đakovštinu. Zapisi su nastali u prošlom i početkom ovog stoljeća, a jedan zapis neposredno pred II. svj. rat.

Podatke o nošenju otarka na glavi u Baranji zapisala je pedesetih godina etnolog Zdenka Lechner. Podaci o pokrivalima u obliku pačetvorine zabilježeni su zadnjih godina u podravskom dijelu Slavonije u selima: Koška, Harkanovci, Zelčin i Ivanovci⁽³⁾. Jedan se noviji podatak odnosi na selo donji Martinci, koje se nalazi uz Dravu, u susjednoj Mađarskoj⁽⁴⁾.

Slavonski učitelj Mijat Stojanović u knjizi "Slike iz života hrvatskoga naroda po Slavoniji i Srijemu", spominje na dva mjesta pokrivanje glave platnom u obliku pačetvorine. U dijelu knjige u kojem opisuje tradicijsko odijevanje tog vremena piše: "Starije žene idući iz kuće u crkvu ili makar kuda zavijahu glave pokrivenne pocelicami bielimi i platnenimi odugačkimi zavijači koji su jim jako liepo dolikovali uz ostalu narodnu odjeću." (Stojanović, 1881 : 3) Drugi podatak nalazi se u priči o kaduni Ivki: "Ona obučena po prostu, zavila se u svoj otarak preko pocelice na glavi, kano što je slavonskom Posavju onda bilo u običaju, kad se sad već, kako sam spazio, bivši ondje prije nekoliko godina i prošlog ljeta, počima ukidati i gubiti, to se i prostakinje mašaju za novinom građanskih žena, pak se prosta pocelica i otarak zavijač na ženskoj glavi viđa sve ređe." (Stojanović, 1881 : 134) Josip Lovrečić je posjedovao u svojoj zbirci tekstilija otarak od pamučnog čenara koji mu je ostavila baka "ko spomen svoje matere". Može se pretpostaviti da su u Otoku, Komletincima, Privlaci pa i samim Vinkovcima bili u upotrebi takvi otarci za koje Lovrečić dalje navodi: "Tim su stare žene nigda po svecima glave umatale, ko što ji sad umataju u krpe." (Lovrečić, 1897 : 160)

Napose zanimljive podatke u svezi pokrivanja glave *otarcima* (ručnicima) donosi poznavalac slavonskog tekstila, Milko Cepelić, đakovački kanonik. Ti su podaci navedeni u rukopisu "Katalog tekstilne zbirke", koji se čuva u Etnografskom muzeju u Zagrebu⁽⁵⁾. (Cepelić, 1920). Cepelić je, uz opise različitih vrsta ručnika od domaćih tkanina, koje je skupljao s naročitom pažnjom, zapisao: "Nalazi se kod nas još i otaraka *pribacusa*, s kojima su u Đakovštini starije žene sve do 50 - tih (1850) godina pokrivalu glavu: od onda ju pokrivaju s tamnoplavim maramama, koje su s bijelim ovećim piknjama išarane. U bivšem raičkom području i to oko Vinkovaca, Županje i Babine Grede pokrivaju žene i danas još svoje glave s bijelim otarkima, većinom u tehničici Eblemskoj otkanima (i to kada koga kajaju, žale za pokojnikom), na veliki petak i ljetne vrućine na polju". Slijedi podatak da su u upotrebi do 60 - tih godina u Slavoniji bili i "otarčići osobite ljepote", dok su u bosanskoj Posavini bili i u vrijeme nastanka Kataloga u upotrebi. (Cepelić, 1920)

U istom rukopisu Kataloga tekstilne zbirke, uz opis jednog otarka, Cepelić je naveo: "Otarak *pribacusa* - negdje opet kažu *prekrivalo* ili *prekrivač* oko Bišća u Bosni *bošća*. Takvi su otarci služili udatim ženama za prekrivanje glave. Od god. 1860. u Đakovštini se više s njima ne služe, nego s dućanskim maramama." Uz opis istog otarka, dalje u tekstu, piše: "Prebacuše imadu samo na jednom kraju šareni okrajak, koji vjesi ženskoj na plećima (iza zatiljka). I ova pribacusa potiče iz Budrovaca, a tkana je oko 1860. Zove se prebacusa jer se prebacivala preko glave, samo kod udatih ženskih i mlađih. Starije žene nosile su poculice." Iz opisa devet takvih otaraka prebacusa, tj. njihovih sačuvanih dijelova s ukrasima (od rednog broja 27-36 u rukopisu Kataloga) zaključujemo da su ovi otarci načinjeni od pamučnih i lanenih niti. Otkani su različitim tehnikama tkanja: osnivanjem tzv. *čenar pantličar*, prijebornom tehnikom koja se izvodi pomoću četiri nićanice zvanom *eblem* ili *jablansko*. Često su puta takvi ručnici bili i ukrašavani na stanu prilikom tkanja, a spominju se ukrasne tkalačke tehnike kao: *ulaganje*, *ulaganje pomoću duhanske igle*, *utkivanje* ili *ubjeranje*. Takvi su otarci (ručnici) ukrašavani i raznim vrstama vezova na već gotovom, otkanom platnu pa su na nekim otarcima takvi ukrašeni krajevi bili nadošiveni da bi se mogli prilikom pranja otporiti i sačuvati.

Cijelo treće poglavlje rukopisa Milko Cepelić posvetio je maramama ili pokrivalima. Tu se još jedanput osvrće na *otarke*, tzv. *pribacuse*. Sada donosi još neke, već navedene, ali i nove podatke: "Tamo sam rekao, da su se pribacusa (također *prekrivalo* i *prekrivač* u Bos. Posavini *krpa* ili *krpica*) u Đakovštini zvali oni otarci, s kojima su se udate ženske u prijašnje doba, tamo do godina 1860 - tih pokrivalu glavu, tj. prebacivale te otarke preko šamije ili poculice. Kasnije su to zamijenile sa kupovanim šarenim maramama, mlađe sa svjetlijima, starije sa mrko-modrima (bijele piknjice po njima) crnima ili tamno smeđima. Danas si još u koliko je to meni poznato prekrivaju ženske svoje glave sa bijelim tkivom (i to slabije sa otarcima jablanske tehnike a više sa maramama), tek po nekim župama srednje slavonske Posavine i po nekim našim selima oko Vinkovaca, dočim dalje tamo k Moroviću u Srijemu bijele prtenine nemaju na glavi. U gornjoj pako Posavini od Novske pa tamo k Sisku i dalje, još su u modi bijele po narodu tkane i na okrajcima prekrasno ubjerane rjeđe obamitanane (šlingane marama). A isto se vidi bijela prtenina na ženskim glavama sredinom Slavonije oko Pakraca i po kojem selu oko Nove Gradiške, s tom samo - koliko sam opazio razlikom - da pravoslavne nose ta prekrivala u formi otaraka, a katolkinje u formi marama."

U tekstu koji zatim slijedi, a koji nas ovdje manje zanima jer izlazi iz područja koje ovdje obrađujemo, Milko Cepelić prema fotografijama iz Bosanske Strossmayerove spomen knjige pretpostavlja da u cijeloj Bosni, najviše u bosanskoj Posavini, stare i mlade žene nose pokrivala u "formi otaraka" zvana *krpe* ili *krpice*. Za djevojke spominje da nose na tjemenu pričvršćene "vrlo uske otarčiće." I za Dalmaciju, kao i za Bosnu, tek pretpostavlja, koliko je to mogao uočiti

iz knjige Natalije Bruck - Aufenberge "Dalmacija i njena pučka umjetnost", da se nose slična pokrivala. Poglavlje zaključuje konstatacijom da se Šokice i Bošnjakuše u Bačkoj i Baranji više u to vrijeme ne nose na glavi otarke pa ni marame od domaćeg platna. (Cepelić, 1920).

Pred početak drugog svjetskog rata, 1940., objavio je Marijan Markovac djelo "Selo i seljaci u slavonskoj Posavini". Zapisana građa iz materijalne i duhovne kulture, kako se to već vidi iz samog naslova odnosi se na područje slavonske Posavine, napose na selo Donje Andrijevice, odakle je Markovac rodnom. U inače kratkom opisu ženske nošnje, ne ulazeći u detalje, zapisao je kako su se žene nosile za vrijeme "kajanja ili korote". Tada spominje: "Okolo glave su omatale u davno vrijeme bijeli četverocjepni otarak, posebno otkan u tu svrhu. Poslije se umjesto otarka povezuje glava četverocjepnim prekrivalom." Može se pretpostaviti da pod nazivom (kurziv) prekrivalo Markovac podrazumijeva maramu od domaćeg platna u obliku četverokuta. (Markovac, 1940 : 46)

Nošenje *otaraka*, peškira, odnosno ručnika na glavi u nekim prilikama (žetva, sijanje brašna, kuhanje ili velika žalost) zabilježila sam prije par godina u selu Koška kod Našica⁽⁶⁾. Podatak je potvrđen prilikom terenskih istraživanja provedenih 1990. u susjednim selima Hrganovci, Zelčini i Ivanovci⁽⁷⁾. Tom su prilikom dvije starice iz Hrganovaca demonstrirale način stavljanja i nošenja *otaraka* na glavi pa je to i fotografski dokumentirano⁽⁸⁾.

Otakar ili *peškir* kao pokrivalo za glavu, koje se nosilo preko šamije, pamte u ovim selima tek starije žene. Njihove su bake, nosile *otarke* na glavi u prilikama kao što su žetva, sijanje brašnja, kuhanje ili u velikoj žalosti te za odlazak u crkvu. Svoja sjećanja izražavaju ovako: "U žetvi i kad se kuvalo, očina mati, kad je tela sejati brašno stavi peškira na glavu." (Ivanovci), ili "U poslen dan su žene preko šamije nosile otarak, zapneju bumbačom" (Hrganovci).

Radi se o *tkanjenom* (vrsta domaćeg platna tkanog u dva nita kod kojeg su osnova i potka lanene niti) ili pamučnom *otarku* s utkanim - *natkavanim*, širim ili užim prugama, najčešće u crnoj ili crvenoj boji (ili u kombinaciji tih dviju boja). Starije žene i žene u žalosti te pri radu, pokrivalo su glavu *otarkom* sa užim crnim ili tamnoplavim prugama zvanim *šibe*. Mlađe su žene nosile *otarke* s *ubiranim* ukrasima zvanim npr. *grane*. Ubiranje je u ovim selima naziv za tehniku tkanja, zapravo ukrašavanja platna kod koje se deblje niti ukrasne potke u boji umeću prstima ili iglom (*iglom od pleja*) između razbrojenih niti osnove podignutih pomoću daske. Dimenzije ovakvih ručnika bile su iste kao i onih namijenjenih upotrebi u domaćinstvu (npr. za brisanje ruku). Širina takvih ručnika ovisila je o širini *brda na stanu*.

Ručnik se nosio preklapljen po širini, žene kažu: *u dvije struke*, tako da je jedan kraj kraći pa se s leđa vide ukrasi s oba kraja. Ručnik se polagao na tjeme tako da manje ili više zakrili lice, a za šamiju je pričvršćivan, zapinjan, iznad uha *bumbačama* (iglama s glavicom u crnoj ili crvenoj boji s bijelim točkama). Ako je žena bila starija ili je žalila - *đasila*, nosila je otarak iznad uha pričvršćen sa *bumbačama* koje imaju glavice u crnoj boji. Osim ovog načina nošenja *otaraka* na glavi nisam zabilježila da je postojao još koji način slaganja i nošenja⁽⁹⁾. Ručnik se kao pokrivalo za glavu mogao u ovim selima vidjeti, ali rjeđe, sve do II. svj. rata⁽¹⁰⁾.

Podatke u svezi nošenja *otaraka* na glavi zabilježila je etnolog Zdenka Lechner u Baranji, točnije u Baranjskom Petrovom Selu. Tu je prilikom terenskih istraživanja otkupila za Muzej Slavonije u Osijeku četiri *otarke* za glavu. Usput je, jer joj ovo nije bila glavna tema istraživanja, zabilježila nekoliko podataka. Još i tada pedesetih godina, kada su provedena istraživanja, mogla je zapisati: "Sada među otarka samo stare žene u letnje doba." Takav se otarak nosio na *kapicu* (posulicu), a o vrsti rubine ovisilo je kakav će se otarak staviti na glavu⁽¹¹⁾.

Idući potvrđan podatak, a koji se odnosi na nošenje ručnika kao pokrivala za glavu, potječe iz susjedne Republike Mađarske. Jedna je kazivačica, Hrvatica, rodnom iz Donjih Martinaca, sela smještenog uz rijeku Dravu, u mađarskoj Baranji, potvrdila da je njena baka

po ljeti nosila *otarak* na glavi, naročito u žetvi ili kad je sijala brašno. I tu, u Donjim Martincima, *otarak* na glavi se nosio i kad se jako žalilo za pokojnikom⁽¹²⁾.

Podaci govore da se nošenje otarka na glavi počelo napuštati polovicom prošlog stoljeća na području istočne Slavonije, u slav. Posavini i Đakovštini. U podravskom dijelu Slavonije, u selima gdje je ta pojava zabilježena i potvrđena, kao i u donjim Martincima, pokrivalo za glavu u obliku otarka, nosilo se doduše, rijetko, sve do II. svj. rata. U Baranjskom Petrovom Selu nosio se i nakon rata.

Stojanović je naveo da se otarak na glavi nosio "iz kuće u crkvu" ili "makar kuda", Lovretić je zabilježio da se nosio "po svecima", dok se u selima harkanovačke župe, te u Donjim Martincima nosio ljeti u žetvi, prilikom kuhanja i sijanja brašna, svakodnevno u crkvu ili u žalosti za pokojnikom.

Za ovu vrstu duguljastog pokrivala zabilježeni su razni nazivi: *otarak* (Koška, Harkanovci, Baranjsko Petrovo Selo i Donji Martinci) i *peškir* (Ivanovci, Zelčin). Najviše različitih naziva za ovu vrstu pokrivala zabilježio je Milko Cepelić. Tako on spominje nazive: *pribacuša* ili *prebacuša* (sam objašnjava "zato što se prebacivala preko glave) koji se vjerojatno odnosi na Đakovštinu, negdje (ne navodi gdje je bio u upotrebi) naziv *prekrivalo* ili *prekrivač*, dalje za bosansku Posavinu navodi naziv *krpa* ili *krpica*, a za područje oko Bihaća naziv *bošča*. Ove podatke treba uzeti s rezervom. Daljim istraživanjima bi trebalo provjeriti točnost Cepelićevih podataka, te vidjeti da li se svi ovi nazivi odnose na duguljasta pokrivala ili se možda odnose na one kvadratnog oblika. Iz podataka, ovdje navedenih za Slavonsku Posavinu i Đakovštinu ne možemo zaključiti kako su se slagali i nosili otarci na glavi. Stojanović je uz naziv *otarak* naveo "zavila se u otarak", a Lovretić navodi da su se žene "umatale u otarak". U slavonskim podravskim selima žene će reći: "pokrije se otarkom".

Svi podaci govore da je kao sirovina za izradu ovih pokrivala služila domaća lanena nit ili kupovna pamučna pređa. Tehnike tkanja koje su se primjenjivale za ovu vrstu pokrivala su različite: *čenar*, *čenar pantličar* (Lovretić i Cepelić), eblem ili jablansko, ulaganje pomoću duhanske igle i ubjeranje (Cepelić), natkavanje ili ubiranje prstima ili iglom (vlastiti podaci). Cepelić spominje (i iscrpno u Katalogu opisuje) vezove i ukrase na otarcima koji su izvedeni iglom, te spominje da je ukras bio samo na jednom kraju i to s kraja koji se vidi. U selima Podravske Slavonije su izvedeni jednostavni, pretkivani, ukrasi s oba kraja. U selima župe Harkanovci otarak se na glavu stavljao preko *šamije*, dok Stojanović navodi da su žene "zavijale" glavu pokrivenu poculicama ili da se otarak stavljao "preko pocelice na glavi". I u Đakovštini se, sudeći prema Cepeliću, otarak nosio preko *šamije* ili poculice. U kojim se slučajevima nosio *otarak* preko *šamije*, a u kojim preko poculice nemamo podatke. Prava je šteta da nemamo podatke niti o načinu slaganja odnosno prebacivanja ili ovijanja otarka preko ili oko glave. Da su vjerojatno postojale razlike u načinima nošenja, upućuju podaci koje navode Cepelić i Stojanović. Može se pretpostaviti da se u ovom slučaju radi o dvije vrste otarka, otaraka različitih duljina, možda i širina, a vjerojatno i o dva (ako ne i o više načina) slaganja ručnika. Kraći otarci su se vjerojatno složeni stavljali na glavu (na to upućuje primjer iz Harkanovca), a dugački su se možda ovijali oko glave. Te pretpostavke zahtijevaju provjeru, pa bi se možda moglo ustanoviti da se radi i o dvije tradicije. Interesantan je podatak, koji donosi Cepelić, da se u okolici Pakraca i Nove Gradiške nose bijela platnena pokrivala za glavu, ali s jednom razlikom: žene pravoslavne vjere nose ta pokrivala u obliku otarka, a katolkinje u obliku marama. Zdenka Lechner nije prilikom terenskih istraživanja u selima oko Pakraca naišla na pokrivalo oblika pačetvorine. (Lechner, 1978). Pri budućim istraživanjima treba posvetiti veću pažnju ovom pitanju povezanosti određenih etničkih ili vjerskih grupa s elementima odjeće i ogavlja.

Ovim prilogom tek je istaknuto postojanje duguljastih pokrivala za glavu u Slavoniji. Istraživanja ovog (i drugih) oblika pokrivala za glavu treba proširiti na cijelu Slavoniju i Baranju, a i na susjednu Mađarsku, naročito njene južne dijelove nastanjene Hrvatima.

Za takvim pokrivalima duguljastog oblika treba nastaviti tragati u bosanskoj Posavini. Rijeka Sava, kako to sad izgleda, samo naizgled razdvaja jedno cjelovito područje na kojem su poznata takva pokrivala. Na te podatke već je uputio Milko Cepelić, a novije podatke o takvim pokrivalima u bosanskoj Posavini donosi Zorislava Čulić. (1956, 1957, 1959)

Pri istraživanjima treba obratiti pažnju na nekoliko ovdje navedenih elemenata s kojima se sada nismo detaljnije bavili. To su: tehnike tkanja i ukrašavanja takvog pokrivala, prilike u kojima se nosilo, etnička ili vjerska pripadnost žena koje su nosile takva pokrivala, načini nošenja, odnosno slaganja ili zavijanja, itd.

Nazivi za duguljasta pokrivala kao i sveza između oblika pokrivala i naziva, posebno su poglavlje u takvim istraživanjima. Pojavu i raširenje ovakve suvrstice pokrivala za glavu na južnoslavenskom i slavenskom području tek treba ispitati.

Načini na koji se nosio *otarak* na glavi žena u selu Harkanovci

NAPOMENE:

1. O tome vidi, npr.:
Tereza Paulić, Bilješke o "rubu", Vjesnik Etnografskog muzeja, Zagreb, 1937.
Milovan Gavazzi, Pokrivača, Anali historijskog instituta JAZU, Dubrovnik, 1954, 119-133.
Marijana Gušić, Tumač izložene građe, Zagreb, 1955.
Katica Banc Bošković, Konavle, tekstilno rukotvorstvo i narodna nošnja, Zagreb, 1983, pod: Oglavljje, 67-70.
2. Autor takvih radova za Slavoniju je Zdenka Lechner: a) Narodna nošnja, Pakrac, 1978, 293-317.
b) Tekstilne rukotvorine, Sl. Požega, 1977, 301-308.
3. Istraživanja su provedena u nekoliko navrata tijekom 1990, da bi se skupila građa potrebna za pisanje priloga Tradicijsko rukotvorstvo i narodna nošnja Valpovštine. Rukopis bi imao biti objavljen u monografiji Valpovštine. Izdavač je monografije Skupština općine Valpovo.
4. Vlastiti zapis iz 1990. godine.
5. Rukopis Milka Cepelića "Katalog tekstilne zbirke čuva se u Dokumentaciji Etnografskog muzeja u Zagrebu (K. br. 30/1920).
Zahvaljujem Muzeju koji mi je dopustio korištenje ovog rukopisa.
6. Ovaj, kao i mnoge druge vrijedne podatke, navela mi je kazivačica Jula Semijaljac rođ. Markačić (1915) iz Koške prilikom istraživanja tradicijskog odijevanja u tom selu 1987.
7. Ova su četiri seoska naselja smještena na cesti Našice - Koška - Valpovo. Među seljacima tih sela još je uvijek šaćuvana svijest o međusobnoj sličnosti i zajedništvu po govoru i nošnji. Stanovnici sela rado ističu da su Šokci, odnosno Hrvati katoličke vjere. I za vrijeme turske vladavine, oko 1680. i dalje, sela Koška, Harkanovci, Zelčin i Ivanovci bila su naseljena. U 18. st. u ta sela, a naročito u Košku, uselile su se porodice iz Bosne i Baranje. Vidi: Stjepan Pavičić, Podrijetlo naselja i govora u Slavoniji, Zagreb, 1953, 144-145.
8. Kazivačice su bile Eva Bošnjak rođ. Blažević (1930), Janja Pavošević rođ. Bošnjak (1944) i Manda Horvat rođ. Kolesarić (1911) iz Ivanovaca, Manda Agić rođ. Išvanić (1924) iz Zelčina, Manda Išvanić Mikićina rođ. Pavin (1922) i Kata Harkanovac (1924) iz Harkanovaca. Svima im zahvaljujem na susretljivosti. Hvala dugujem i prof. Vesni Špac koja je prema fotografijama načinila crteže uz ovaj prilog.
9. Otarak (ručnik) nije se nosio direktno stavljen na počesljanu kosu. U četiri navedena sela (Koška, Harkanovci, Zelčin i Ivanovci koja su nekada činila i jednu župu sa sjedištem u Harkanovcima) udane su žene - snaše dugačku kosu upletale u jednu pletenicu koju su udugo smatale tako da se kraj pletenice položi na tjeme. Na tako složenu kosu stavljala se kapica sašivena od domaćeg lanenog ili konopljinog platna zvana kapica (Ivanovci) ili pocelica (Zelčina, Harkanovci, Koška). Ove se kاپice nisu ukrašavale. Preko kاپice se (kurziv) zavija šamija i pričvršćuje dugačkim iglama u ukrasnim glavicama u boji zvanim (kurziv) bumbače. Šamija je naziv za vrstu kupovne pamučne marame kvadratnog oblika, ali i za cijelo uređeno oglavlje žene u tim selima. Te su se marame nosile složene, preklopljene ili razrezane po dijagonalu u trokut, a zatim su ovijane oko glave. Kao pokrivala za glavu koja se nose preko šamije nosilo se više vrsta kvadratnih marama različitih veličina i načinjenih od raznih kupovnih tkanina i materijala zvanih ozgorinje marame. Jedna od suvrstica pokrivala za glavu udanih žena u ovim selima, a koju ovdje treba spomenuti je i pokrivača. Pokrivača je vrsta kvadratnog rupca velikih dimenzija, a nazive je dobivala prema vrsti platna od kojeg su sašivene, prema vrsti ukrasa kojima su ukrašene ili prema prilici za koju su bile namijenjene i u kojoj su se nosile. Osim od domaćeg platna, bilo je i pokrivača od kupovnog platna u tamnoplavoj boji sa sitnim bijelim točkama (bokama). žene su se do I. svj. rata, a i kasnije, sve rjeđe i manje pokrivala, zamatale u pokrivače.
10. U selima našičkog kraja (Podgoraču, Vukojevcima, Donjoj Motičini, Feričancima i Šaptinovicima), a zatim i u nekim selima općine Donji Miholjac (Rakitovica, Sveti Đurađ, Crnkovci) nisam uspjela dobiti potvrdne odgovore u svezi nošenja otarka na glavi, no to ne mora značiti da se nekada nisu i ovdje nosili.
11. Od etnologa Zdenke Lechner dobila sam podatak da se i u selima hrvatskog dijela Baranje nosilo duguljasto pokrivalo za glavu, te da je do 1965. (do kada je radila u tom muzeju) otkupila veći broj takvih pokrivala. Podaci se mogu naći u knjizi ulaza u Muzeju Slavonije u Osijeku.
12. Kazivačica je bila Anka Magušić rođ. Tunja (1924) iz Donjih Martinaca. Detalje o slaganju i stavljanju ovog pokrivala za glavu u dotičnom selu nisu zabilježeni, tek podatak da se otarak pričvršćivao jednom (kurziv) bumbačom zabodenom u konđu. Vlastiti podaci.

LITERATURA I IZVORI:

- Milko Cepelić, Katalog tekstilne zbirke, Dokumentacija Etnografskog muzeja u Zagrebu, (K. br. 30/1920), rkp.
Zorislava Culić, Narodna nošnja u Posavini, I, Glasnik zemaljskog muzeja u Sarajevu (GIZMSa), Etnologija, N.s., sv. 11, Sarajevo, 1956, 71-93.
Narodna nošnja u Posavini, II, GIZMSa, Etnologija, N.s., sv. 14, Sarajevo, 1959, 5-23.
Zdenka Lechner, Narodna nošnja, Pakrac, 1978, 293-317.
Josip Lovrenčić, Otok, Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena, 2, Zagreb, 1897; pod: žensko odijelo, 158-174.
Marijan Markovac, Selo i seljaci u slavonskoj Posavini, Zagreb, 1940.
Mijat Stojanović, Slike iz života hrvatskoga naroda po Slavoniji i Srijemu, Zagreb, 1881.